

את הראש בקיר. יש כאלה ששוכנים שבית-רעב. מוחים נגד אבא ואמא: „אני לא אוכלו“ ויש כאלה שישינים, ישנים הרבה. זאת דרך של בריחה קלה: ישנים ביום, בלילה, כמה שהם רק יכולים.

לאחר זמן קצר, התופעה הראשונה שאתם יכולים לראות זה שהעניינים מאבדות ברק. וקצת יותר מאוחר האיש הנפך רופף. זה מה ששם קוראים „זרוק“. זה מדובר לגבי אנשים שלא יודעים מה לעשות עם עצמם.

עכשיו נשאלת השאלה: מה אתה כן יכול לעשות? וכאן אני חוזר אל הקשר שבין הפילוסופיה ובין המציאות. הקשר הוא זה שעלימנת לחיות עליך לפעול. ועלימנת לפעול עליך לבחור את סוג הפעולה. וכדי לבחור את סוג הפעולה, עליך לדעת. ומאחר שאין לך ידע אוטומטי — אתה צריך לרכוש אותו. אתה גם צריך לרכוש את הידע איזה ידע עליך לרכוש.

זאת אומרת שאם אתיקה — תורת-מוסר — זה קוד של התנהגות, אז הוא נחון יותר על אי בודד, או בצינוק, או בתא מבודד, מאשר בעיר הומיה כמו תל-אביב. קודם כל עליך לאכול. אני כבר לא מדבר על ההנאה שבאוכל. אתה צריך קודם להיות במצב גופני טוב. אם אין לך קוד של כללי-התנהגות שבדקת אותם — אתה לא יודע מה לעשות. וכשאתה לא יודע מה לעשות, נמצא כבר מישהו שאומר לך מה לעשות.

פעם ראיתי סירטון איך צדים פילים. צדים פיל וקושר רים אותו בעבותות. הוא קורע אותם. קורשים אותו בשלשלות, והוא עוקר את העצים עם השלשלות. הולכים ומביאים לו שני פילים מאולפים בצדדים, והוא חושב שהוא נמצא בין החברה והולך איתם. לזה אני קורא העיקרון של הפילים המאולפים. כשנכנס אסיר חדש לרמלה מניחים לו שני פילים בצדדים. לא צריך יותר לעשות שום דבר.

כלומר, מה שמסוכן הוא לא הדבר שעומד מולך, אלא הטיפוסי-פיה האלה. זה שוחק אותך לאט-לאט. אתה נכנס, אתה עושה מה שאחרים עושים, אתה ממשיך בזה. לאט-לאט אתה לומד לא להסתכל, כי אם אתה מסתכל ישאלו אותך מה ראתה. אחר-כך אתה לומד לא לשמוע, כי מסוגלים לשאול אותך מה שמעת. ובסוף אתה גם לא חושב.

אז אני ירדתי מהשאלה הזאת מייד. אני בן-אדם שאוהב להסתובב בטבע, לצוד חיות, דברים כאלה. שחוח, לשוט. ובן-אדם כזה מכניסים לצינוק. או מה עושים?

זה היה ב-1957. אני את איין ראנד גיליתי רק ב-1961. במיקרה מצאתי ספר שלה בסיפריית הסוהרים. לא נתנו לי לקרוא ספרים של האסירים. כדי שלא יהיה קשר בינינו. אז ראיתי שם ברשימה את כמעין המתגבר. השם דיבר אלי. לקחתי את הספר ואז הסתבר לי שאני לא-כל-כך בודד, יש עוד אנשים כאלה. לאחר-מכן המשכתי לקרוא. זה לקח לי שנים עד שהשגתי עוד כמה ספרים. עד אז עשיתי שני דברים. עשיתי ספורט, גם בתוך הצינוק. עשיתי כפיפות בעמידתיים כיוון שהמקום היה צר. עשיתי מערכים של כל מיני תרגילים שאפשריים שם. ברור שבן-אדם שלא רוצה לחיות לא נוהג כך. אני עשיתי לי סדריום וחילקתי אותו. הייתי עוסק בספורט, הייתי משחק שחמט עם עצמי, כשאני עושה שם מלחם. יותר מאוחר, כשהיו לי שכנים, הייתי מלמד אותם מורס והיינו מאותתים זה לזה ומשחקים שח. והייתי חושב.

לקחת את עצמך בשכל

ייתי חושב על חיי. איך זה ייתכן? איך הדברים הגיעו לכן שאני נמצא שם. מה אני עושה שם? זה לא הוכיח את עצמו. ואז הגעתי למסקנה שמה שקובע זה מה שאני עושה. כשהיו שואלים אותי מה שלומך? הייתי עונה: „כמו שאני עושה אותו.“ החלטתי שאני לוקח את עצמי לא בידים אלא בשכל. לא נתתי שיעבודו עלי.

למשל, אני הייתי שותה קפה. או הם תיכף תפסו שאני שותה קפה וכשהביאו את המגש בערב, את הקנקן של הקפה היו שוכחים. כדי שתקרא להם, כדי שתגיד שאתה רוצה את הקפה. אז אני טבעתי את הסיסמה שאין כמו מים, ויותר לא שתיתי קפה.

זאת הייתה השיטה. לאט-לאט הלכתי וניתקתי איתם — עם הסוהרים — מגע. מה שפחות הם היו רציונאליים, ככה פחות היה הקשר ביני לביניהם. הם מדברים לעניין — יש קשר. לא לעניין — אין קשר. עד שהקשר נותק לגמרי. וככה זה הלך שנים.

אם הייתי צריך לומר למה אני גאה מאותן 17 שנה, הרי זה לא על זה שהחזקתי מעמד. והם לא שברו אותי, אלא על זה שפתרתי את השאלות שהעסיקו אותי.

אלה שאלות שמעסיקות כל אדם, עד כמה הוא מרשה לעצמו לדעת. ובעיקר השאלה: מה הם חיים ואיך לחיות אותם? בפני לא עמדה רק השאלה מה לעשות בצינוק, או בתא-הבידוד שהוא רחב יותר, או מה לעשות באגף הכללי. בפני עמדה השאלה: מה לעשות כלכלי.

ארבע וחצי שנים הוחזקתי ללא מישפט. אחר-כך גידונתי כביכול ל-20 שנה. אבל ניתן לי להבין שאני, חי, משם, לא אצא. או שאמות בינתיים, או שימיתו אותי בינתיים. או שבסוף 20 השנה ימצאו לזה תרופה אחרת. כמו סעיף 111. או עם עתיד כזה — בשביל מה לעשות דברים?

אם אדם יש לו עתיד, הוא יכול לתכנן את חייו. אבל במיקרה שלי, לא היה דבר כזה. התחלטה שאני לקחתי היתה כזו: נניח שאני אצא יום אחד, השאלה היא מה יצא משם. מכלא רמלה?

„הבן-אדם השחגע - הוא צוחק!“

בתקופה הראשונה, כשחשבתי על נקמה אישית, מפני שחשבתי שמישהו שם לי רגל, הייתי אומר לעצמי: מה שישאר לי, תמיד יספיק בשבילכם. בתקופה יותר מאוחרת הבינתי שזה עניין של עיקרון. יש לזה חשיבות, איך אתה מסתכל על החיים. אם אתה חושב על נקמה, אתה לא חושב על לעשות משהו בכלל. ואז אמרתי שאני אכין את עצמי — שאם יגיע יום ואצא, יהיה מה שייצא משם.

ניצוץ של שפיות

א מצעים לא עומרים לרשותך שם. ללמוד הם לא נותנים באופן פורמאלי. ספרים יש שם מעט מאוד. אבל מה ושמ יש משהו שיש לו ספר בשפה שהוא שולט בה. אז אמרתי לעצמי: אם אני צריך להיות שם הרבה שנים אני אלמד שפות.

תיכף נוכחתי שהאנשים משעממים אותי שם. הם לא כל כך מעניינים כפי שניתן לחשוב. התחלתי ללמוד שפות. החלטתי לקחת סיניתי. שם הם כמו כזרי מוח, והם תיכף חשבו שאני חושב על מאז צה דונג. ככה זה היה. כשהייתי לומד רוסית הם חשבו שאני בעד ברזנייב. וכשמלמדת ערבית הם תיכף חשבו על נאצר. עד שיום אחד צחקתי.

יום אחד, אחד מאנשי שירותי-הביטחון הביא לי ספר מתמטיקה. בספר המתמטיקה מצאתי הוכחה שההיגיון שלהם שונה משלי. כל הזמן הבנתני בזה אבל לא ידעתי איך לשים את האצבע על זה. היו שם בספר שלושה מעגלים שהאחד נכנס בתוך השני ובין שלושתם ישנו עוד חלק באמצע. וזה ההיגיון שהם השתמשו בו — חישוב

ניתן לי להבין - שלא אצא חי!

• סעיף אדמיניסטרטיבי מחוקקי-החירום של המנדט המתיר אחזקה ללא מישפט לכל תקופה שהיא.

ישיר של אסוציאציה. אחר-כך היו שם ארבע מעגלים, נניח סבא ואבא ובן ונכד. הקשר בין הנכד לסבא הוא באמצעות הבן והאב. היגיון כזה הם לא מכירים, זה כמו בן יותר מדי מורכב בשבילם.

אבל כשאני צחקתי בפנים הם אמרו „הבן-אדם בטח יצא מדעתו — הוא צוחק. מה זאת אומרת בן-אדם צוחק? הוא בתא מבודד וצוחק?“

היה עוד מיומנט שגרם לי לצחוק. בחורף תלשתי את החלונות, שלא יהיה חם שם. כשחם אתה רוצה לנגום. לפעמים היה קר, ואז הייתי שם עלי שמיכה והייתי הולך באלכסון. כי באלכסון יש בתא צדד וחצי יותר. העיקר, הם התחילו לרמוז האחד לשני — הוא זקן, קר לו. פעם מצאתי שם ספר שנקרא נמו בשלג. ספר של טיבטי שעלה עם הילארי על האברסט. ושם הוא מספר שהוא אף פעם לא מעד ולא קפא לו אבר. וההסבר שהוא נוח: „תמיד הייתי בתנועה.“ כשקראתי את זה, השעה היתה אחת בלילה. צחקתי לא חצי שעה, אלא הרבה יותר. כולם אמרו שאני שיכור. הרי לפי התגדרה הייתי בשעה כזו כבר צריך ללכת לישון.

כל פעם כשניצוץ של שפיות היה חודר אלי, באמצעות ספר או משהו כזה, הייתי חוגג.

כשהחלטתי ללמוד סינית, ההחלטה היתה מושתתת על הדבר האחרון שהם יכלו לעלות על הדעת: על אתגר. ההחלטה שגם סינית לא תהיה סינית בשבילי, כדברי ה' פיתגס. התחלתי ללמוד וזה לא הלך לי. ואז השגתי ספר של אטימולוגיה* סינית. היות וזמן היה לי, ישבתי והכנתי מילון אטימולוגי של 1200 המילים שבספר הלימוד הבסיסי שלי.

אחרי חודש היה לי מילון וכל מילה היתה מפורקת לגורמים. ואז למדתי מטיאורית. לא הייתי צריך להסתמך על זיכרון. ידעתי למה. תוך כדי לימוד הסינית למדתי משהו אחר, כי לסינית יש התפתחות מקבילה לשפה האנושית.

פעם צייד שחזר מהצייד ורצה לספר שצד אריה היה מצייר אריה. אריה שלם. יותר מאוחר נעלמו כמה קוים ונשאר שירטוט. עוד יותר מאוחר נעלמו עוד כמה קוים ונשאר סמל. ובאחרונה נעלמו עוד כמה קוים ונשאר שריד. מי שקורא כתב השורשים מהשורשים האלה, לא מבין בזה הרבה. אבל כשאתה לומד את האטימולוגיה אתה רואה איך זה השתלשל. זה מקל עליך ללמוד. קודם כל מבחינה דידיאקטית.

וזה הביא אותי גם להירהורים.

חידושי מילים בקבר החי

כ שאותו צייד צייר אריה, הקשר בין מושג למציאות לא רק היה ישיר, הוא היה חופף. זה הביא אותי לחשוב מה נעשה אצלנו. הלכתי לבדוק את האטימולוגיה העברית, לחשוף את השורשים. זה קשור עם הנושא — איך נניח רציונאליים ואחר-כך איך שומרים על זה. כי בחברה לא רציונאליה, אם אתה מגיע למידה של רציונאליה, זה לא כל כך פשוט לשמור על זה.

האפטימולוגיה** מניחה שלכל מושג יש את ההגדרה שלו ולכל הגדרה יש את היש המקביל שלה במציאות. כשבדקתי את האטימולוגיה של השפה העברית, מצאתי דברים שהם קונקרטיזציה של אבסטרקטים שזה עתה נאמרו. למשל, ההרצאה האחרונה בחוג היתה על „אשר“. אשר זאת מילה הגזורה בשפה העברית מהשורש „אשר“, שהוא אחי השורש „ישור“ וגם אחי השורש „שור“. משמעות אחת זה „ישור“, מהשורש „אשר“ יש לנו בעברית שני שמות. האחד זה השם „אשר“, שם של איש, והשני זה „מאשר“, במשמעות ארכאית של מדריך.

המשמעות של השם הפרטי „אשר“ היא מצליח. כלומר יש לנו שלוש משמעויות: ישר, דרך והצלחה. קחו לעומת זאת את השורש „חטא“. מה משמעותו היסודית? להתטיא את המטרה, לטטות ממנה.

מכאן רואים, שבתוך השפה, באוסן לא כל כך מובלט המשמעות של „אשר“ היתה ללכת ישר, בדרך הקשורה עם הצלחה. ואילו המשמעות של חטא, לטטות מהדרך.

בדקתי את כל השורשים. אבל זה לא היה מספיק. כי רמלה זה מקום שיש בו הכי הרבה זמן ומתוך ניסיוני אני יכול לומר שעושים בו הכי פחות. מלבד הזמן היה לי עוד משהו. ידעתי מה אני מחפש ומה זה שווה.

בבוקר הייתי מתעמל בתא. הייתי פורש שם שמיכה ועושה תרגילים. עברו שם שני קצינים של השירות. זה היה כמה חודשים לפני הסוף. והאחד אמר לשני: „הוא עוד עושה ספורט.“ אז השני אמר לו: „קונץ גדול! זה ההרגל שלו!“ שכבתי ככה והסתכלתי עליהם, והיחשתי אז את המילה „הסגל“.

מה ההבדל בין הרגל והסגל? הרגל זה מה שהורגלת והסגל זה מה שסיגלת. נניח אם מישהו לא חבט בטניס הרבה היום, והוא יחליט לחבוט בטניס, זה לא יהיה הרגל שלו, זה יהיה הסגל שלו. אני, לפני שהכניסו אותי לקבר החי הזה, אף פעם לא עשיתי תרגילים. ואז חידשתי את המושג „הסגל“.

מרתון בבית-הסוהר

אם היו שואלים אותי אם יש לי איזה מירשם? הייתי אומר „כן“. השאלה היא כמה טובים תהיו (המשך בעמוד 34)

* ענף בבלשנות העוסק בקשר בין מילים שונות. ** תורת ההכרה בפילוסופיה.